

másképp is lehet olvasni), tehát hogy a szöveg gondozója mindent megértett és minden homályt eloszlatott! Brodarics gyönyörű prózája – de minden egyéb, a tudományos világ „asztalára” leteendő szöveg – megérdemli és meg is kívánja a legnagyobb fokú gondoságot, ez esetben azt, hogy több szemlássá. S Brodarics még azt is, hogy szövegei végre méltó, nem hevenyészett tolmácsolásban legyenek olvashatók magyarul is. Hogy most a latinul értők eredetiben olvashatják e két írását (már akik számára hozzáférhetővé válik a kötet), Kulcsár Péternek és Csapodi Csabának mondhatnak érte köszönetet.

Boronkai Iván

De Gulden Passer. Bulletin van de „Vereeniging der Antwerpsche Bibliophielen”. Jaargang 58–59 (1980–81); 60. (1982): De EMBLEMATA van Joannes Sambucus uitgegeven door de Officina Plantiniana. Deel 1–2. Reproductie van de Latijnse editie van 1564 en van de tekst van de Nederlandse vertaling van 1566 en van de Franse vertaling van 1567. Uitgave verzorgd. door Leon VOET en Guido PERSOONS. Antwerpen, 1981–82. 112, 120 l.

Az Antwerpenben megjelenő De Gulden Passer (Arany körző) című folyóirat elsősorban Németalföld könyv-, könyvtár- és nyomdatörténetével kapcsolatos tanulmányokat, forrásokat és könyvismertetéseket közöl; nagyjából a mi Magyar Könyvszemléneknek felel meg. Talán a XIX–XX. századra vonatkozó közlemények száma ott kevesebb, mint nálunk.

Mint a címléírásból is kiderül, a folyóirat három teljes évfolyamát Zsámboky János *Emblematá*-ja latin, flamand és francia nyelvű kiadása reprodukciójának szánta. Az egész vállalkozás, a külön az egyes edíciók hasonmása elé a folyóirat szerkesztője, a Platin-Moretus Múzeum volt vezetője Prof. Dr. Leon Voet írt bevezetést.

E bevezető egy kilenc részre osztott tanulmány, amely az emblemagyűjtemények XVI. századi történetén át Zsámboky munkájának részletes leírásáig jut el. Andrea Alciati (1492–1550) *Emblematá*ja (1531, Augsburg, Steyner) után a XVI. század a műfaj igazi reneszánsza – erről számol be röviden Dr. Voet az előző első részében. Ezután hosszasan tárgyalja Christoph Platin emlémkönyv kiadásainak történetét: először Claude Paradin és Gabriel Simeoni Lyonban már megjelent könyvét (*Les devises héroïques*) adta ki franciául 1561-ban (ugyanaz franciául még:

1562, 1567; latinul: 1562, 1567, 1583). Sambocusé volt a második, 1564-ben (további kiadásairól később számolunk be), majd Hadrianus Junius munkája következett (latinul: 1565, 1566, 1569, 1575, 1585; flamandul: 1567, 1575; franciául: 1567, 1568, 1570, 1575). A klasszikusnak mondható Alciati nyolc latin nyelvű kiadásban jelentette meg (1565, 1566, 1567, 1573, 1574, 1577, 1581, 1584). Végül ide sorolható Sambucus: *Icones veterum aliquot ac recentium medicorum* (1574), Bernardus Fumesius: *De rerum usu et abusu* (1575 s 1585) és Joannes Moerman: *Apologi creaturarum* (1584) című munkája. (E kötetek részletes bibliográfiai leírása a kiadástörténettel együtt megtalálható: VOET-GRISSOLLE, *The Plantin Press* (1555–1589). A bibliography of the Works printed and published by Christopher Plantin, at Antwerp and Leiden. vol. 1–6. Amsterdam, (1980–1983).

Zsámboky életútjának, tudományos tevékenységének rövid vázlatát után az *Emblematá* kiadástörténetet részletezi az előző írója, elsősorban M. Rooses tanulmányára alapozva (*De Plantijnse uitgave van „Emblematá Johannis Sambuci”*). – *Tijdschrift voor Boek- en Bibliotheekwesen*, 2 (1904) 7–21.). A magyar humanista 1563. évi genti tartózkodásakor került kapcsolatba ez ügyben Plantinnel, aki a vállalkozást felkarolva megbízásokat adott a metszetek elkészítésére. Lucas D’Heere, Pieter Huys, Geoffroy Ballain, Arnold Nicolai, Cornelius Muller és Gerard Janssens van Kampen munkája nyomán alakultak ki a nyomtatásra kerülő változatok (az eredeti nyomóformákat ma is őrzik). A Platin-levéltárnak köszönhetően pontosan tudjuk mennyi tiszteletdíjat kapott a szerző, a rajzok s a metszetek készítői, s azt is, hogy mennyi példányban jelent meg a könyv (általában 1000–1300 példányt nyomtak). Arról is találhatók feljegyzések, hogy melyik könyvkereskedő mennyi kötetet vásárolt, tehát az egyes edíciók terjesztésének irányai is nyomon követhetők. Az első latin-kiadás (1564) alapos bemutatása után az 1566-ban megjelent flamand-nyelvűről nyerhetünk hasonló információkat. A fordítást Marcus-Antonius Gillis, flamand teológus készítette el (Hadrianus Junius munkáját is ő fordította). A francia fordítás elkészítésével Plantin egy párizsi humanistát bízott meg, Jacques Grévin. A könyv 1567-ben hagyta el a nyomdát.

A De Gulden Passer 1980–81-es összevont évfolyamában az eddigieket a flamand változat szövegrészeinek fotomechanikus másolata, s az első latin editio felének reprodukciója követi. A bevezető további részei, a francia szövegrészek és

a latin kiadás második felének fakszimiléje a folyóirat 1982. évfolyama. Miután a kiadás igazi bibliofileknek készült, akik ízlésüknek megfelelően kötetik könyveiket, e szaklap három évfolyama nem kötve, hanem lapokra szedhetően jelent meg. Így a teljes 1564-es kiadás könnyűszerrel összeállítható, s egy – igaz más méretű – kötetben elfér az előszó, a flamand és a farancia szöveg.

De térjünk vissza az előszóhoz, melynek második felében a francia-nyelvű kiadásnak az előbbiekben jellemzett alaposágú ismertetése, a további latin edíciók (1566, 1569, 1576, 1584) Bibliográfiai leírása mellett megtalálható a 167 emblema inventariuma, egy konkordancia, amely az egyes emblemnak a különböző nyelvű kiadásokban való helyét mutatja, az emblema dedikációinak jegyzéke, s végül az emblema tematikus csoportosítása.

Az előszó, s maga a hasonmás kiadás – bár a reprodukció és a használt papír minősége elmarad a nálunk megjelenttétől – méltán tarthat számot a hazai szakemberek érdeklődésére is.

Monok István

May István: A magyar heroikus regény története.
Bp. 1985. Akadémiai K. 180 l. (Irodalomtörténeti Füzetek 112.)

A XVIII. századi Franciaország a „galantériák” kora. Az irodalom és a művészet azonban a gáláns életforma ábrázolása mellett szívesen vizsgálja az új embert. A kor embere túl van már a dolgok létezésének megállapításán, magyarázatot keres mindenre. S kutatása közben rá kell döbennie, hogy nincs állandóság, véglegesség és tökéletesség, hogy a társadalom folytonos mozgásban van, alakul, változik, s ennek a változásnak függvénye az erkölcs, a törvény és a művészet maga is. Racionalizmus és kritikai szellem jellemzi az irodalmat, és ezt igényli az olvasóközönség.

A XVIII. század végi magyar olvasóközönség elvárásai azonban még merőben mások. Van ugyan olyan írónk mint Bessenyei, aki kutatja a jelenségek okait, s felfedezi a változás törvényeit, de nem értik meg. Egyedül van kételkedéseivel éppúgy, mint Csokonai „pusztai vadság s magánosság” között. A siker azoké, akik alkalmazkodnak a tömegjelzéshez, a konzervatív, királyhű nemzeti szemlélethez, az „extra Hungariam non est vita” optimizmusához, és mindent „megmagyáritanak.”

A kor egyik sikeres írója Dugonics lesz. A közfelfogás megváltozik a románok értékelésével kapcsolatban, már hasznosnak ítélik őket, és a

XIX. század elejére a legkedveltebb olvasmányok lesznek. A heroikus regények óriási sikere nálunk – száz évvel európai virágzásuk után – mindenképpen anakronizmus. De szerepük a magyar regény kialakulásában, fejlődésében nem elhanyagolható. Nagy részük – Dugonics Etelkáján kívül – ma már elfelejtett, alig ismert mű. Ezért is figyelemre méltó May István könyve: a magyar heroikus regény történetének feldolgozása 1772–1824. (Mezei József „A magyar regény története”-ben éppencsak megemlíti ezt a műfajt!)

A heroikus regény műfajmeghatározása máig vitatott. Elnevezése a franciáktól származik, modern formájának szülőhazája is a XVII. századi Franciaország. Nem véletlen tehát, hogy May István részletesen foglalkozik a XVII. századi francia regénytipusokkal, majd európai továbbélésükkel: a pásztoregény mellett a gáláns regény-nyel és a lovagregénnyel, az udvari történeti regénnyel, valamint a kalandregénnyel, alapos francia és német szakirodalmat felhasználva. Műfaji összefoglalásából kitűnik, hogy a heroikus regény az eposz és a tragédia kelléktárából vett elemek keveréke, világa a szalonok gáláns hangulatát tükrözi, cselekményében állandóan visszatérő mozzanatok vannak, embereszménye azonos a: „honnéte homme”-mal, ki végtelen küzdelmet folytat szerelméért. Különösen érdekesek és újak a XVII. századi francia irodalmi szalonokról, pl. Mme de Rambouillet szalonjáról szóló fejezetek, melyek a galantéria világát olyan élvezetesen tárgyalják, hogy még a szalonokban folytatott társasjátékokat is részletezik. A XVIII. századi francia irodalmi szalonokról teljesebb képünk van már (különösen Benedek István, Madácsy László könyvei jóvoltából), de a XVII. századiakról alig írtak eddig irodalomtörténészeink. Pedig valójában a néhány később nálunk létrejövő irodalmi szalon ezeket a szalonokat követte. (Jó ötletet ad May István a kutatóknak, amikor jegyzeteiben pl. összehasonlítja a Csokonai Tempefői-jében játszott szalonjátékokat a francia társasjátékokkal.) Ám nálunk hiányzott a francia „esprit” – mutat rá May István, – így az irodalom számára is inkább az utánzás lehetősége adódik. A XVII–XVIII. századi fordítások, magyarázatok a magyar próza fejlődését egyengetik, részei hazai művelődésünk történetének. A Téliémaque fordítás a francia hatás kiindulópontjának tekinthető. A francia művek magyar tolmácsolói egészen az 1770-es évekig nem a felvilágosodás eszméit képviselik, világképük: barokk, rokokó (részletesen foglalkozik ezzel a fordítási irodalommal Vörös Imre). A May István által vizsgált heroikus regények részben eredetiek (mint pl. Dugonics Etelkája), többnyire viszont magyarázatok (pl. Báróti: